

De tekst van Sint Maarten

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1^e schriftlezing: Genesis 3, 20-21

2^e schriftlezing: Jacobus 2, 14-19

3^e schriftlezing: Lucas 3, 10-14

Inleiding

Vanaf 1 januari 2015 krijgen de mantelzorgers ook officieel de functie te signaleren als het thuis met iemand niet goed meer gaat. Een goede aanleiding, denk ik, over de grote voorbeeldmantelzorger na te denken: 11 november is de dag dat je lichtje schijnen mag. Maar ik hoop dat het iedere dag een beetje Sint Maarten is. Hij was de eerste mantelzorger, maar niet voor geld! 'Wie twee stel onderkieren heeft, moet delen met wie er geen heeft...' moet Maarten in het evangelie hebben gelezen, maar hij had maar één mantel. Hij hoeft maar even na te denken en snijdt zijn kleed doormidden. Sommigen hebben hierin een voorbeeld gezien ter navolging, anderen vonden het overdreven. En wij?

Thema: De tekst van Sint Maarten

Gemeente van Christus,

Sint Maarten was de eerste mantelzorger! Hij was natuurlijk niet werkelijk de eerste. Mensen die voor elkaar willen zorgen zullen er hopelijk altijd zijn geweest. Ik denk tenminste dat het een natuurlijke houding is dat mensen naar elkaar omkijken. Wij zijn niet in de eerste plaats elkaars concurrenten. Wij zijn in de eerste plaats de hoeder van onze broeder, en zuster.¹ Toch is Sint Maarten in zekere zin de eerste mantelzorger, maar dan denk ik in het bijzonder juist aan die mantel van Sint Maarten. Onze term 'palliatieve zorg' is van die mantel afgeleid. Mantel is letterlijk 'pallium' in het latijn. Het is aanstaande dinsdag 11 november. Het is de dag van Sint Maarten. Sint Maarten is een van de belangrijkste heiligen van de kerk, beschermer van kinderen armen en soldaten. Hij leefde in de 4^e eeuw.² Zo heel precies en historisch weten we weinig van hem. Maar er zijn talloze verhalen aan zijn naam verbonden. Het beroemdste verhaal, dat we waarschijnlijk allemaal kennen, betreft een gebeurtenis in de tijd dat Maarten bezig was zich voor te bereiden op zijn doop en zich voortdurend afvroeg wat God van hem wilde. Hij had gehoord dat in het evangelie van mensen wordt gevraagd te delen in hun zegeningen: 'Wie twee stel onderkieren heeft, moet delen met wie er geen heeft, en wie eten heeft moet hetzelfde doen.'³ Een andere bijbeltekst die Maarten, die soldaat was in het Romeinse leger, zeer moet hebben aangesproken vinden we in 2 Timoteüs 2,4:

Iemand die in krijgsdienst is, laat zich niet afleiden door het leven daarbuiten, want zijn bevelhebber moet tevreden over hem zijn.⁴

De loyaliteit, je kunt zeggen de gehoorzaamheid, die Maarten in het leger had geleerd, werd door hem toen hij christen werd, direct betrokken op de praktijk van het geloof. Hij wilde Christus dienen zonder compromis.⁵ Je kunt nog zo mooi geloven, moet hij hebben gedacht, als het zich niet dagelijks bewijst in concrete daden, is het dood.⁶ Maarten deed in deze tijd dienst als officier in het leger dat zich bij de stad Amiens in Gallië, nu Noord-Frankrijk, bevond. Het verhaal is dat hij al veel had weggegeven, toen hij zich eens met zijn soldaten bij de poort van de stad ophield. Het was die dag bitter koud. Op dat moment kwam hun een schaars geklede bedelaar tegemoet. Niemand sloeg acht op de man. Eigenlijk had Maarten op dat moment niets meer over om nog weg te geven en eerst wilde ook hij de bedelaar passeren, maar in een impuls wendde hij zijn paard, ontdeed zich van zijn mantel en sneed deze mantel met zijn zwaard door midden. Prompt schonk Maarten schonk de helft aan de verbaasde bedelaar. Omdat Maarten zelf er nu in een halve mantel wel vreemd uit zag, moesten sommige omstanders lachen, maar zo schrijft Sulpicius de hagiograaf die het leven van Sint Maarten heeft opgetekend, anderen slaakten een zucht, omdat zij niets hadden gedaan, terwijl zij rijker waren. Maar het verhaal is nog niet afgelopen. Die nacht, zo gaat het verder, droomde Maarten van Jezus die nu zelf de halve mantel droeg die hij had weggegeven.⁷ En Maarten hoorde dat Jezus zei tegen de engelen: 'Hier is Maarten die nog maar een catechumeen is (hij is nog niet gedoopt, maar); hij heeft mij gekleed.' Toen hij wakker werd, zo wil de legende, zag Maarten tot zijn stomme verbazing dat zijn mantel weer heel was. Deze mantel vond later een plaats in de reliekencollectie van de Frankische koningen. De bewaker van de Cappa Sancti Martini werd kapelaan (of chaplain) en ook dat woord kennen we nog steeds. Een van de steden waar Maarten de beschermheilige van werd is Utrecht. We kennen allemaal het half rode, schuin 'afgesneden' half witte wapenschild van die stad. Hierin leeft het verhaal nog altijd voort. Maar hoe velen zijn er vandaag die dat weten? En, belangrijker, zijn er nog die het als een dagelijkse opdracht tot navolging beschouwen? Of ben

ik nu te somber? Is er ten diepste geen letterlijke navolging voor nodig om een goede mantelzorger te zijn? Is het tenslotte een natuurlijke houding naar elkaar om te kijken? Spreekt naastenliefde vanzelf? Ik durf daar niet vanuit te gaan. Zo stelt biograaf Sulpicius Severus Maarten tot voorbeeld.⁸ Het is een veel verteld verhaal geworden. Het verhaal heeft een belangrijke kern. Het omzien naar de medemens kost je iets wezenlijks van jezelf, tijd energie, moeite, persoonlijke aandacht. Dat lijkt de belangrijkste boodschap. Omzien naar een ander doe je niet met het doel er zelf beter van te worden. Maar de Godsvraag hangt er direct mee samen, wat het antwoord is dat door mensen wordt gegeven.

Enkele voor mij verrassende bijbelverhalen waarmee de daad van Sint Maarten in verband is gebracht, zijn het scheuren van zijn mantel door Elisa bij de dood van Elia,⁹ en het scheuren van de voorhang in de tempel bij de dood van Jezus: God direct toegankelijk.¹⁰ Het is een mysterieus verband van leven en dood. Het zet aan tot nadenken. Maar voor ons gevoel is het, vermoed ik, een beetje vergezocht als het gaat om de dagelijkse praktijk. Dat vond de grote bijbelvertaler Hiëronymus ook. Hiëronymus heeft gewerkt in Bethleem. Daar, bij de plaats, die werd aangewezen als de geboorteplaats van Christus, heeft hij de bijbel in het latijn vertaald. Dat is de zogenaamde Vulgaat. Deze Hiëronymus vond het maar niets, dat doormidden snijden van je kleed. Omdat het verhaal van Sint Maarten snel heel populair werd, waren allerlei mensen begonnen het hem nu letterlijk na te doen. Kennelijk deden ze dat in de ogen van Hiëronymus om goede sier mee te maken.

Hiëronymus vond dat hele tot voorbeeld stellen van Maarten die zijn eigen kleed doormidden deelde een wegaf aan een bedelaar, veel te ver gaan. Het evangelie was, volgens Hiëronymus verkeerd begrepen. Volgens hem is nu juist de kern van de opdracht van Johannes dat je moet zorgen dat je twee jassen hebt, zodat je er één kunt weggeven. Kortom, door goed voor jezelf te zorgen kun je pas echt iets voor een ander betekenen.¹¹ Ik heb de Nederlandse regering zich nog niet horen beroepen op Hiëronymus, maar het had gekund. Wij zijn immers niet van plan onszelf in de mantelzorg te verliezen. Wij willen het niet koud hebben. Wij willen niet bezwijken. Wij willen genieten en rijk zijn en zorgeloos leven, terwijl er tegelijk goed voor de zeer kwetsbaren moet worden gezorgd. Maar wie echt met mantelzorg geconfronteerd wordt stuit altijd op moeilijke vragen, die deels onoplosbaar zijn. Dat komt omdat het gaat over vormen van afhankelijkheid die niemand zoekt, maar die er toch kunnen komen. Misschien zijn dergelijke vormen van afhankelijkheid onvermijdelijk. De overheid wil dat mensen zich voor de zorg voor elkaar inzetten. Tegelijkertijd worden mensen levenslang opgevoed tot competitie met de ander en het vooral goed voor jezelf

zorgen. De markt moet het doen en de markt werkt het beste als wij allemaal veel willen hebben. God is ver weg. Het is ieder voor zich en God tussen haakjes, voor wie er nog aardigheid in heeft. Ondertussen trekt die overheid zelf zich terug en laat de zorg over aan de markt. Of is dat maar schijn? En is de overheid sturender aanwezig dan ooit, omdat het juist de overheid is die allerlei details wettelijk voorschrijft, van de omvang van kamers in het verpleeghuis en het sluiten van bejaardenhuizen tot aan de tijd die betaalde zorgaanbieders mogen besteden aan een bepaalde handeling. Het zijn maar een paar details van de wereld waarin wij leven. In het jodendom werd en wordt het zo gezien dat God zelf het is die de mensen voorgaat in zijn werken van barmhartigheid. Zo was het de Eeuwige zelf die de naakten kleepte, namelijk Adam en Eva, nadat het was misgegaan in het Paradijs.¹² God zelf bezocht de zieke Abraham.¹³ Hij troostte de treurende Izaäk.¹⁴ Hijzelf begroef de dode Mozes.¹⁵ Kortom, goede werken te verrichten, is in het jodendom God navolgen. Zo eenvoudig kan het zijn. God is naastenliefde.¹⁶

Kritisch in de spiegel kijken is dan wat iedere geloofsgemeenschap te doen heeft. Wat voor godsdienstige gebruiken of rituelen er ook zijn, het komt tenslotte aan op naastenliefde in de praktijk. Wij zijn vanuit deze gedachtegang, vanuit het Godsgeloof gezien dus, elkaars concurrenten niet. Wij worden elkaar tot bondgenoot gegeven, elkaar tot zegen gesteld. Misschien spreekt het voor sommigen vanzelf. Het is in onze tijd, denk ik, geen overbodige luxe gezamenlijk inspiratie te zoeken om in balans te blijven bij de grote vragen rond de zorg in deze tijd.

Het is, vanuit de kerk gezien, denk ik, dus niet de markt die de zorg tenslotte zal redden. Natuurlijk is het mooi als er efficiënt gewerkt wordt in een ziekenhuis. Dat lijkt mij eerlijk gezegd normaal en wenselijk in een goede sfeer met gemotiveerde mensen. Het is goed dat er geen energie onnodig verloren gaat. Het is goed dat er zo weinig mogelijk wordt verspild. Maar een mens is geen voorwerp. Een ziekenhuis is meer dan een productiebedrijf en er is een menselijke grens aan efficiency in de zorg, zolang het om mensen gaat.

Kijkend naar de godsdienst en de kerk zelf, zijn er indringende consequenties aan dit uitgangspunt verbonden. Godsdienstige rituelen staan niet op zichzelf. Hun waarde hangt samen met het antwoord op de vraag of het werkelijk mensen helpt. Zo wordt in Jesaja 58, 7-8 bijvoorbeeld een antwoord gegeven op de vraag wat vasten is.

Is het niet: je brood delen met de
hongerige,
onderdak bieden aan armen zonder huis,
iemand kleden die naakt rondloopt,

je bekommeren om je medemensen?
 Dan breekt je licht door als de dageraad,
 Je zult voorspoedig herstellen,
 je gerechtigheid gaat voor je uit,
 de majesteit van de Heer vormt je
 achterhoede.¹⁷

Aan deze gedachte wordt in het Nieuwe Testament
 verschillende keren een krachtige uitwerking
 gegeven.¹⁸ In de Galatenbrief lezen we:

U allen die door de doop één met Christus
 bent geworden,
 hebt u met Christus bekleed.¹⁹

De mantel der liefde van Christus bedekt gezonden en
 zieken, jonge en oude mensen, levenden en doden. Wij
 zijn met de opstanding van Christus bekleed. De
 apostel Paulus schrijft op een andere plaats:

Want het vergankelijke lichaam moet

worden bekleed met het onvergankelijke,
 het sterfelijke lichaam met het
 onsterfelijke.²⁰

Dat is geen speculatie over dingen die wij niet kunnen
 weten. Dat is de overwinning op de macht van de dood,
 in de ervaringswerkelijkheid van mensen. God wordt
 gevonden in naastenliefde van mensen.

Amen.

Uitzending en zegen

Als u vanhier gaat, weet het gezegende mensen te zijn.
 God stelt ons tot zegen voor elkaar. Dat doet hij niet
 alleen onder plezierige omstandigheden. Dat doet God
 juist ook wanneer zo duidelijk is dat wij allen
 kwetsbaar zijn. In de liefde die dan gegeven en
 ontvangen wordt zullen, wij God opnieuw ontdekken.
 De genade van Jezus Christus, de liefde van God, de
 gemeenschap van de heilige Geest, is met jullie
 allemaal.

Noten

¹Cf. Genesis 4,9.

²Ca. 316-397. Cf. Day, M., *100 Heiligen, leven en werk van bekende en onbekende heiligen uit de geschiedenis*, vert. W. Hoving, Kerkdriel 2003, 137.

³Lucas 3,11.

⁴2 Timoteüs 2,4.

⁵Donaldson, Chr., *Martinus van Tours. Een biografie*, vert. H. Wagemans, Hilversum 1987, 37 en 86.

⁶Jacobus 2,17.

⁷Cf. Matteüs 25, 31-46.

⁸Sulpicius Severus, *Vita Sancti Martini*.

⁹2 Koningen 2,12.

¹⁰Matteüs 27,51.

¹¹Cf. J. Vaesen, 'Sulpicius Severus en Hieronymus' in: *Pascua Mediaevalia. Studies voor Prof.dr. J.M. de Smet*, Leuven 1983, 191-203. Zie ook: S. Panayotakis, 'The Divided Cloak' in: Doulamis, K. (ed.), *Echoing Narratives: Studies of Intertextuality in Greek and Roman Prose Fiction*, Groningen 2011, 185ff. Het commentaar van Hieronymus: 'Non enim unam iussit scindi et dividi, quod multi popularis aurae causa faciunt, sed alteram non servari.' Immers, hij draagt niet op om één te scheuren en verdelen, wat velen doen vanwege de populariteit, maar om de andere niet achter te houden.

¹²Genesis 3,21.

¹³Genesis 18,1.

¹⁴Genesis 25,11.

¹⁵Deuteronomium 34,6.

¹⁶Strack, H.L. en P. Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, I, *Das Evangelium nach Matthäus erläutert aus Talmud und Midrasch*, München 1922, 372: '...ist es so gemeint, dass man den Eigenschaften Gottes nachwandeln (Gottes Tun u. Verhalten nachahmen) soll. Wie Gott Nackte gekleidet hat, s. Gn 3,21: ?Jahve Elohim machte für Adam u. sein Weib Röcke aus Fell u. bekleidete sie

damit?, so kleide auch du Nackte.' Zie ook: Boxel, P. van, *Je zult achter de Heer je God aanwandelen. Met rabbijnen bijbel lezen*, Hilversum 1982.

¹⁷Jesaja 58, 7-8.

¹⁸De bekendste plaats: Matteüs 25, 31-46. Zie ook de preek van 5 oktober 2014, God is barmhartigheid.

¹⁹Galaten 3,27.

²⁰1 Korintiërs 15,53.

Figuur 1: Sint Maarten